

Peteris Upitis

A fametszés fontos helyet foglal el a mai lett képzőművészetben. A kisgrafika e mesterei — *J. Plepis, O. Abelite, A. Junkers* és *P. Upitis* — a 40–50-es években kifejtett munkásságukkal már bebizonyították, hogy a demokratikus lett művészet hagyományainak folytatói, továbbfejlesztői.

Peteris Upitis neve a szovjet és a külföldi művészek és kisgrafikagyűjtők körében egyaránt jól ismert. Az idős rigai professzort a szovjet grafikusok doyenjének szokták nevezni: most szeptemberben ünnepli 82. születésnapját. S ami még ennél is többet mond: ma is rendkívül aktív közéleti és képzőművészeti tevékenységet folytat. 1980 nyarán például három tucatnyi ex librist metszett, könyvjegyeinek száma ezzel meghaladja a félezeret (az elsőt 1927-ben készítette). S emellett eddig hat könyvet illusztrált. Különösen szépek *Janis Jaunsudrabins Ta pasaule paiet...* (Így múlik az élet) című elbeszéléskötetéhez készült metszetei, amelyek a lett paraszti élet szinte valamennyi területét bemutatják. Upitis műveit 1928 óta több mint háromszáz köztársasági, országos és nemzetközi kiállításon mutatták be.

Nézzük e hosszú és rendkívül termékeny művészi élet mérföldköveit: Upitis 1899. szeptember 27-én született a rigai járásban egy parasztszalásban. Gimnáziumi tanulmányait követően 1921-ben felvették a Lett Képzőművészeti Akadémiára, ahol 1924-ben részt vett az akadémia diákjainak kiállításán, 1928-ban pedig már a lett képzőművészek kiállításán is. Tanulmányai befejezése után másfél évtizedig Rigában tanított; 1945-től pedig a Képzőművészeti Akadémia tanára, dékánja és docense lett. 1959-ben kapta meg a Lett SZSZK érdemes mű-

vésze, 1965-ben a Lett SZSZK kiváló művésze címet; 1976-ban a Lett SZSZK Állami Díjával tüntették ki, 1979-ben pedig 80. születésnapja alkalmából és sokéves alkotó tevékenysége elismeréséül a Lett SZSZK Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének díszoklevelét kapta meg.

A kisgrafika szeretetét mestere, *Rihards Zarins* oltotta belé még a 20-as években a Lett Képzőművészeti Akadémián. Kezdetben rézkarcokat és könyvomatokat, később linómetszeteket készített, fametszéssel pedig 1938-ban kezdett foglalkozni. Már első próbálkozásai azt bizonyították, hogy megtalálta a számára legideálisabb műfajt, ennek köszönhetően tett szert később a világhírnévre. Jelenleg *Anatolij Kalasnyikov*val együtt a Szovjetunió legismertebb fametszője. Lapjaira jellemző a szabad és céltudatos kompozíció, a nemes egyszerűség, a virtuóz vonalvezetés, témái eredetiek, nagyszerűen bánik a fekete-fehér kontrasztokkal.

Művészetében központi helyet foglal el a munka témája. Több ilyen ciklusa is van: *Mezei munka* (1947), *Lett halászok* (1947), *A bő termésért* (1948), *Újjáépítés* (1949), *Lecsapolják a mocsarat* (1957), *A munka zaja* (1961), *Építünk* (1965), *Dicsőség a munkának* (1975).

Az idős mester művészetének másik fontos ihletője a szülőföld, a természet szeretete. Lapjain a természet a szépség szimbóluma, egyben az emberi tevékenység háttere is. A természet nyugalmát és csendjét mintegy pillanatképbe sűrítő fametszetei ugyanúgy nagyszerűek, mint azon metszetei, amelyek dinamikus mozgást árasztanak, amelyeken tomboló vihar tépi a fák koronáját. E lapjai is ciklusokat alkotnak. Ilyenek például: *A folyó* (1956–57), *Saaremaa* (1969), *Vidzeme* (1969), *Esős nyár* (1975), *Szonáta a tónál* (1978–79). 1963-ban a Kárpátokról készített csodálatosan szép fametszetsorozatát.

Upitis kisgrafikái között fontos szerepet játszanak a könyvjegyek, ezek művészetének nagykövetei a világban. Örvendetes, hogy lapjai között szép számmal találunk magyar könyvbarátok számára készült ex libriseket is. Belőlük ajánlunk most néhányat olvasóink figyelmébe.

Ex libriseit számos nemzetközi kiállításon bemutatták, 1967-ben Budapesten is. 1970-ben a Budapesten megrendezett XIII. nemzetközi exlibris-kongresszuson pedig maga a művész is részt vett.

Peteris Upitis fametszetei a lett és a szovjet könyvjegyművészet maradandó alkotásai. Tovább öregbítik a baltikumi ex librisek amúgy is rangos európai hírnevét.

Dalmay Árpád

